

3. Култыгин В. П. Пезападные концепции глобализации // Личность. Культура. Общество. — 2002. — Т. IV, вып. 1-2. — С. 80-103.
4. Хабиров Р. Ф. Глобализация, государственный суверенитет, права человека // Юридический мир. — 2007. — № 10. — С. 45-49.
5. Марченко М. П. Об основных тенденциях развития права в условиях глобализации // Государство и право. — 2009. — № 6. — С. 5-11.

Анотація

Бірюков Р. М. Правовий розвиток в умовах глобалізації. — Стаття.

У статті робиться акцент на тому, що сучасна глобалізація стосується не тільки соціально-економічної, політичної та культурної сфери, але й правової. Визначено та розглянуто зміст та основні форми прояву впливу глобалізації на правову сферу.

Ключові слова: глобалізація, правова глобалізація, уніфікація права, універсалізація права, правова комунікація, норми національного права, норми міжнародного права.

Аннотация

Бирюков Р. М. Правовое развитие в условиях глобализации. — Статья.

В статье делается акцент на том, что современная глобализация касается не только социально-экономической, политической и культурной сфер, но и правовой. Определены и рассмотрены содержание и основные формы проявления влияния глобализации на правовую сферу.

Ключевые слова: глобализация, правовая глобализация, унификация права, универсализация права, правовая коммуникация, нормы национального права, нормы международного права.

Summary

Biriukov R. M. The Legal Development on the Fone of Glopalization. — Article.

The article focuses on that modern globalization refers to not social-economic, political and cultural sphere of life, as well as legal one. It is defined and considered the contain and main forms of reflection of globalization on legal sphere.

Keywords: globalization, legal globalization, unification of law, universalization of law, legal communication, rules of national law, rules of international law.

УДК 342.7(477)

Р. Г. Авдюгін

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Оптимальні правові засоби забезпечення прав людини, їх вироблення та ефективне використання є життєво необхідною умовою розвитку громадянського суспільства і правової держави. Теоретичний і науково-практичний зміст поняття «правові засоби забезпечення прав людини» обумовлений виділенням особливого виду правових реалій, які розглядають правові явища крізь призму їх функціонального призначення.

Правове регулювання завжди здійснюється за допомогою особистого «інструментарію», специфічного, властивого тільки йому, покликаного юридично гарантувати досягнення цілей законодавця, що відрізняє його від інших форм правового впливу. За допомогою правового регулювання можна видавати або

санкціонувати юридичні норми, у рамках певних типів, «моделей» впорядкування суспільних відносин. Крім того, правове регулювання — це цілеспрямована діяльність, в процесі якої задовольняються інтереси і потреби особи, вирішуються юридичні конфлікти, колізії, правові спори та ін. Воно має бути спрямоване на конкретні життєві ситуації, що потребують вирішення.

Правове регулювання суспільних відносин пов'язане з реалізацією правових засобів, що створюють певні можливості, гарантовані державою і суспільством, для задоволення інтересів кожного суб'єкта права, незалежно від позитивних чи негативних соціальних тенденцій розвитку суспільства. Існування правових засобів не пов'язане з автономним відділенням їх від інших правових явищ, існування яких взаємопов'язане і взаємообумовлене. Тобто в правовій системі держави усі правові явища розглядаються з точки зору їх функціонального призначення. Якщо це явище претендує на статус правового засобу, головною умовою при цьому треба вважати здатність у рамках правового поля стати інструментом вирішення поставлених завдань.

Природа правових засобів виходить із того, що вони виступають явищами правової реальності і призначені для того, щоб допомагати досягти цілей правового регулювання, забезпечивши при цьому реалізацію інтересів і потреб суб'єктів права. У вітчизняній юридичній літературі немає єдності думок відносно дефініції цього поняття. За однією із думок вважається, що правові засоби — це правові явища, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права і забезпечується досягнення соціально корисних цілей [1].

Поняття «правові засоби забезпечення прав людини», як і поняття «правові засоби», є результатом аналізу і узагальнення наукових знань і їх класифікації. Ці поняття беруть безпосередню участь в механізмі забезпечення прав людини. Отож, правові засоби забезпечення прав людини — це матеріально-правові і процесуальні норми і процедури, що використовуються юрисдикційними органами на вимогу правомочної особи для примусового поновлення її порушеного права, а також ті правовідносини, які виникають у зв'язку із здійсненням своїх повноважень юрисдикційними органами, і правозастосовні акти, що спрямовані на реалізацію прав правомочною особою.

Незважаючи на те, що законодавець використовує термін правових засобів забезпечення прав людини в Україні, однак необхідна подальша теоретична розробка цієї проблематики, що сприятиме удосконаленню механізму їх реалізації. Права людини при цьому можна розглядати як основу конституціоналізму. Головне призначення створення конституції полягає у забезпеченні свободи і безпеки людини, передусім, від свавілля державної влади.

Що стосується законодавства України, то тут поняття «правові засоби» та «правові засоби забезпечення прав людини» зустрічаються неодноразово. Так в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. і зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 р. зазначалося, що в сім'ю цивілізованих країн бажає увійти нова, демократична, правова держава, яка ставить за мету реально забезпечити права, свободи людини і громадянина і зобов'язується суворо дотримуватись загаль-

новизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини.

Прийняття України у члени Ради Європи у 1995 р. істотно вплинуло на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина у нашій державі. Україна приєдналася до значної кількості багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод людини і взяла на себе конкретні зобов'язання з імплементації цих норм у національне законодавство. Членство в Раді Європи також стимулювало процес підготовки і прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України — Основного Закону нової демократичної держави, що певною мірою є зразком сучасного конституціоналізму з питань прав і свобод людини і громадянина.

Права і свободи людини і громадянина визначають зміст і спрямованість діяльності держави, що згідно з Конституцією є відповідальною перед людиною за свою діяльність. Затвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані Конституцією як найвища соціальна цінність (ст. 3).

Конституція України уперше замість фрагментарного набору прав і свобод визначила систему прав і свобод в усіх основних сферах, передбачивши, зокрема, громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина. За цією концепцією, велику увагу у ній присвячено правам, свободам і обов'язкам людини і громадянина (спеціальний розділ II) [2].

Конституція України імплементувала основні положення міжнародно-правових актів з прав людини і, передусім, Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, які є одним з найбільших досягнень людства ХХ ст. в гуманітарній сфері, справжнім «людським виміром», мірою людської гідності.

Основний Закон України значно розширив коло конституційних прав і свобод, закріпивши ряд нових прав і свобод і збагативши їх за змістом. Тут уперше передбачені такі права і свободи, як право на життя (ст. 27), на інформацію (ст. 34), право приватної власності (ст. 41), на підприємницьку діяльність (ст. 42), на страйк (ст. 44), на достатній життєвий рівень (ст. 48), на свободу пересування, право вільного вибору місця проживання, право вільно покидати територію України і повертатися в Україну (ст. 33) та ін.

Завдяки Конституції України набувають реального наповнення, передусім, громадянські і політичні права і свободи. Через їх реалізацію скасована страта, утворилася велика кількість політичних партій, формується громадянське суспільство і т.д.

Гарантії прав і свобод є одним з найбільших досягнень у забезпеченні прав і свобод, що передбачені Конституцією України. Серед них визначальна роль відведена Президенту України, Верховній Раді України, органам виконавчої влади і місцевого самоврядування, судам, прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини [3].

Стосовно засобів, можна сказати, що вони є певним механізмом, а також

матеріальними джерелами, які забезпечують людині та громадянину можливість користуватися основними правами і свободами, виконувати покладені на них обов'язки [4, 59]. Інакше кажучи, у найзагальнішому значенні, гарантії конституційних прав і свобод та обов'язків людини і громадянина — це сукупність соціальних, економічних, політичних, правових та інших прийомів, механізмів і методів, що дозволяють реалізовувати і забезпечувати на практиці закріплені в Конституції права і свободи людини і громадянина [5, 83].

Необхідно зазначити, що гарантії розрізняються за своїм змістом. Їх поділяють на такі групи: юридичні, організаційні, соціально-економічні і політичні. При цьому всі автори погоджуються із тим, що такий поділ є досить умовним. С. А. Авак'ян, відомий вчений-конституціоналіст, виділяє чотири групи гарантій прав і свобод людини і громадянина: 1) матеріальні (економічні передумови); 2) організаційні (інститути державної влади); 3) духовні або ідеологічні (існуючі в суспільстві концепції прав людини, які потрібно роз'яснювати громадянам); 4) юридичні гарантії, що у свою чергу поділяються на дві підгрупи: процедурні юридичні гарантії та юридична відповідальність громадян, їх об'єднань, органів влади, органів самоврядування та посадових осіб [6, 122–123]. Аналогічної точки зору щодо класифікації гарантій прав і свобод особи дотримуються такі вітчизняні дослідники, як С. Л. Лисенкова і А. П. Таранова.

Конституцією України, окрім національних гарантій, передбачається можливість використання також міжнародно-правових засобів забезпечення прав людини. У ст. 55 Конституції України зазначено, що кожен має право після використання усіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ або до відповідних органів міжнародних установ і організацій, членом або учасником яких є Україна. Ще одним визначальним кроком при цьому стала ратифікація Україною у 1997 р. Конвенції про захист прав і основних свобод 1950 р. [7]. З того часу громадяни України дістали можливість звертатися за захистом своїх порушених прав до Європейського суду з прав людини. Приєднавшись у 1990 р. до Факультативного протоколу Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Україна також визнала компетенцію Комітету ООН з прав людини відносно розгляду індивідуальних скарг громадян України стосовно порушення їх прав і свобод, гарантованих цим пактом.

Норми Конституції України є нормами прямої дії і можливість звернення до суду за захистом конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України є гарантованою. Основний Закон нашої держави, на відміну від конституцій деяких інших країн, закріпив обов'язки людини і громадянина, але лише ті з них, які мають принципове значення для забезпечення прав і свобод: обов'язок неухильно дотримуватись Конституції і законів України, не зазіхати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68); обов'язок захисту Вітчизни, незалежності і територіальної цілісності України (ст. 65), обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом та ін.

Важливою рисою Конституції України є те, що нею передбачено створення і закріплення дієвого механізму захисту прав і свобод людини. Це стосується, головним чином, організації і здійснення державної влади на принципах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, на яку саме і покладено функцію захисту конституційних прав і свобод. Згідно з перехідними положеннями Конституції України і Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод» рішення про надання санкції на арешт, тримання під вартою і затримання осіб, які підозрюються у скоєнні злочину, а також про проведення огляду і обшуку житла або іншої власності особи, з 28 червня 2001 р. мають прийматися виключно судами України.

Конституційний Суд України є важливою ланкою в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина, що здійснює судовий конституційний контроль і захист основ конституційного ладу, основних прав і свобод людини і громадянина, забезпечує верховенство права і пряму дію Конституції на всій території України. Конституційний Суд України значно впливає на діяльність органів державної влади у сфері дотримання і захисту прав людини і громадянина, передусім, у сфері нормотворчості (законодавства), приймаючи рішення про невідповідність тих чи інших правових актів або їх окремих положень Конституції, даючи тлумачення конституційних норм при розгляді конкретних справ і здійснюючи офіційне тлумачення Конституції і законів України, які є обов'язковими для усіх суб'єктів права.

Новацією в державно-правовій системі захисту прав і свобод людини в нашій державі є введення спеціального інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У Конституції України закріплюється право людини звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 55) і визначається, що через нього здійснюється парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина (ст. 101). Статус, функції і компетенція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини закріплені в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», прийнятому Верховною Радою України 23 грудня 1997 р. При його розробці був врахований позитивний досвід інституту омбудсмана (Уповноваженого з прав людини) європейських країн. Цей інститут є універсальним інструментом виявлення і сприяння усуненню порушень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Аналіз конституційно-правових засобів забезпечення прав людини в Україні дає можливість констатувати, що ці засоби утворюють певну систему, до складу якої входять як матеріально-правові, так і процесуально-правові засоби забезпечення прав людини, правові засоби забезпечення прав людини як встановлення і правові засоби забезпечення прав людини як дії, як прості, так і складні конституційно-правові засоби забезпечення прав людини, національні і міжнародні конституційно-правові засоби забезпечення прав людини.

Література

1. Марченко М. Н. Проблемы теории государства и права : учебник / М. Н. Марченко. — М. : Норма-Ипфа, 2001. — 528 с.
2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141; Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 8 груд. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.
3. Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хаврошок. — К. : Атіка, 2004. — 420 с.
4. Хазов Е. П. Юридические гарантии основных прав, свобод и обязанностей человека и гражданина в России : дис. ... канд. юрид. наук. / Е. П. Хазов. — С.Пб., 1997. — 209 с.
5. Кашкин С. Ю. Гарантии конституционных прав и свобод // Конституционное право : словарь / отв. ред. В. В. Маклаков. — М. : Юрист, 2001. — 560 с.
6. Конституционное право : энцикл. слов. / отв. ред. и рук. авт. кол. С. А. Авакьян. — М. : ПОРМА-ИПФА, 2000. — 688 с.
7. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 40. — С. 263.

Анотація

Авдюгин Р. Г. Забезпечення прав людини в Україні: міжнародні та національні засоби забезпечення. — Стаття.

У статті основний акцент робиться на дослідженні поняття правових засобів взагалі та правових засобів забезпечення прав людини зокрема. Розглянуто конституційно-правові засоби забезпечення прав людини в Україні як найбільш ефективні.

Ключові слова: правові засоби забезпечення прав людини, правові засоби, гарантії, права і свободи людини і громадянина.

Аннотация

Авдюгин Р. Г. Обеспечение прав человека в Украине: международные и национальные средства обеспечения. — Статья.

В статье основной акцент делается на исследовании понятия правовых средств вообще и правовых средств обеспечения прав человека в частности. Рассмотрены конституционно-правовые средства обеспечения прав человека в Украине как наиболее эффективные.

Ключевые слова: правовые средства обеспечения прав человека, правовые средства, гарантии, права и свободы человека и гражданина.

Summary

Avdugin R. G. The Ensuring of Human Rights in Ukraine: International and National Measures. — Article.

The article focuses on research of definition of legal measures in general, and legal measures of ensuring of human rights in particular. The constitutional-legal measures of ensuring of human rights in Ukraine as one of the most effective ones.

Keywords: means of legal measures of human rights, legal measures, guarantees, rights and freedoms of human and citizen.